

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDDE KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 9

1974

13^e jrg.

beeldhouwer en bronsgieter jan kip/oldenzaal

EEN DRAAIMOLEN VAN BRONS was het geschenk van de familie A. J. S. Gigengack uit Hengelo aan de Overijsselse gem. Wijhe bij gelegenheid van het feit, dat zij met haar bekende kinder-carroussel dit jaar voor de 100ste maal de kermis in genoemd IJsseldorp bezocht. De fraaie, 30 cm. hoge plastiek is een schepping

van de Oldenzaalse beeldhouwer en bronsgieter Jan Kip. De kunstenaar wist door middel van een vrij lijnenspel — vooral in de kap van de carroussel — de adembenemende indruk vast te leggen van een draaimolen in volle gang. Draaiorgel en paarden maken ook nu nog deel uit van het interieur. Alleen de gondels zijn

thans verleden tijd en hebben plaats gemaakt voor moderne attributen. De kinderdraaimolen van Gigengack behoort tot de grootste in ons land en is 18-delig. De bronzen draaimolen van kunstenaar Jan Kip is 6-delig, maar weerspiegelt op verrassende wijze de charme en allure, die aan „de mölle van Giekengack” eigen is.

EEN GLUNDEREND GEZICHT met forse lidtekens, die te maken hebben met een bewogen jeugd: Jan Kip, geboren 7 april 1926 te Oldenzaal, zesde in de rij van 10 kinderen uit een kleermakersgezin, opgeklommen van leerling-snieder en -schriener tot landelijk bekend beeldhouwer en bronsgieter, trouw inwoner van de Plechelmusstad tot op de dag van vandaag.

Op driejarige leeftijd kwam hij op een harde manier in aanraking met de koperen koplamp van één der eerste Oldenzaalse automobielen, waardoor hij reeds vroegtijdig kennis maakte met het materiaal, dat hij later als bronsgieter bij honderden kilo's tegelijk in de meest kunstzinnige vormen zou gieten. Een paar weken ziekenhuis en drie stoere strepen op z'n wangen plaatsten de peuter Jantje Kip toen al hoger in rang dan zijn meeste leeftijdgenoten.

Vader en moeder Kip hebben geweten van nummer 6 in de rij van 10. Een half jaar na zijn ritje op de koplamp trok Jantje aan de gasslang en kreeg een pot kokende koffie op z'n bol. Na zoveel jaren staat dit wapenfeit nog vers gebeiteld op z'n voorhoofd. Ook heeft Jantje Kip in zijn jonge jaren heel wat meters puntdraad getest, voor het laatst als twaalfjarige puber in zijn nieuwe, door vader gemaakte communie-pak.

Toen kwam het zwaardere werk. De schrik staat nog te lezen in de ogen van de naaste familieleden bij de herinnering aan Jan's expeditie naar Saasveld, waar een bommenwerper was neergestort. Fietst hij fluitend Oldenzaal binnen met een hels apparaat op de bagagedrager.

Voor de veiligheid van alle bewoners in de buurt, moest Jan onmiddellijk afstand doen van het gevonden voorwerp, dat werd begraven in een diepe kuil. Jaren later, bij huizenbouw kwam het geval weer te voorschijn. Met de grootst mogelijke voorzichtigheid werd het voorwerp door agent Steinebach vervoerd naar het hoofdbureau van politie. Hier bracht een nauwkeurig onderzoek aan het licht, dat het gelukkig slechts een soort zuurstofapparaat betrof.

Bij het verlaten van de basisschool kwam ook voor Jan ☺

Jan Kip tijdens het boetseren van het model voor de bronzen draaimolen. Het inwendige van dit model bestaat uit 'n dragend geraamte van ijzerdraad, waaromheen hij was heeft gemodelleerd. Daarna brengt hij de gewenste vormen aan, het eigenlijke boetseren. Het geheel wordt vervolgens ingekapseld in 'n gipsmantel; [foto onder].

De gipsvorm dient voor het gieten van een tweede, ditmaal hol wasmodel. Ook dit wasmodel wordt ingekapseld, nu in een mantel van vuurvaste klei. In een stookoven geplaatst, brandt de waslaag weg en blijft de definitieve gietvorm over waarin het brons wordt gegoten.

een einde aan de onbezorgde jeugdijaren. Vader Kip stuurde zijn avontuurlijke zoon bij een Eeermaker in de leer. Het kleermakersvak stond Jan echter niet aan en hij greep zijn kans, toen er een plaatsje vrij kwam in een meubelmakerij. Hier leefde hij zich uit in fijn snijwerk op meubels: leeuwepopjes, druivetrossen, eikeblaadjes, bloemen en ranken. Thuis maakte hij gotische paneeltjes en andere kunstzinnige voorwerpen van hout. Hij werd opgemerkt door de pastoor van Beuningen, die hem opdroeg een Heilig Hartbeeld te snijden voor de nieuwe kerk aldaar. Na het volbrengen van deze opdracht, bevorderde burgemeester Cornelissen van Oldenzaal zijn plaatsing op de academie voor kunst en industrie te Enschede. Daar ontplooidde Jan in gedegen model- en portretstudies zijn beeldend vermogen tot op beroeps-niveau.

Op 20-jarige leeftijd vervaardigde Jan Kip een complete serie kruisweg-staties in geglaazuurd keramiek voor de kerk te Beuningen. Van zijn broer Frits, die, in opdracht van diens werkgever, te Arnhem gereedschap moest gieten in de gieterij van Dick Grosman (een broer van de beeldhouwer John Grosman, de maker van het bevrijdingsmonument voor Almelo), heeft Jan Kip het ambacht van bronsgieten geleerd.

Dit werd het begin van een lange productielijst, waarop ondermeer voorkomen een 15-delige kruisweg-statie in brons voor de Augustinuskerk te Amsterdam-Zuid, een 3.75 meter hoge fontein bij het Gemeentehuis in Lossen, een 2.75 meter hoog bronzen beeld voor de Juliana van Stolberg Mavo te Enschede en talloze andere opdrachten van kerkelijke en wereldlijke zijde, gemeenten, school-

besturen, industriëlen en particulieren. Bij één van zijn recente opdrachten, een draaimolen in brons voor de gemeente Wijhe ter herinnering aan het feit, dat de familie Gigengack uit Hengelo honderd jaar achtereen de kermis in genoemd IJsseldorp bezocht, hebben we Jan Kip enige dagen op de voet gevolgd bij de werkzaamheden in zijn atelier.

Eerst wordt op papier 'n ontwerpschets gemaakt. Aan de hand daarvan vervaardigt de kunstenaar een draadplastiek, dit is een dragend geraamte, waaromheen was wordt gemodelleerd of — bij een groot werk — klei, met het oog op uitdrogen. De foto linksboven op deze pagina geeft een indruk van laatstgenoemde werkzaamheden.

Na het boetseren wordt het beeld van was of klei ingekapseld in gips. Dit moet zodanig gebeuren, dat de gipsmantel na verharding kan worden verwijderd zonder beschadiging. Men spreekt hier dan ook wel van 'een stukvorm' maken, dit is een vorm, die in 'lossende onderdelen' uit elkaar genomen kan worden. Voor het aanbrengen van de scheidingen tussen de verschillende onderdelen, gebruikt de kunstenaar aluminiumfolie; bij groter werk zet hij in plaats daarvan kleiranden op. De foto linksonder op deze pagina toont een stukvorm in zeven onderdelen.

De aldus ontstane 'negatieve vorm' wordt, na samenvoeging van de onderdelen, volgegooten met was om een model te verkrijgen waarin zich geen ijzerdraad bevindt en een holte kan worden uitgespaard, zodat het toekomstige beeld niet te zwaar wordt. Zonodig kan het wasmodel nu nog worden bijgewerkt. Tevens voorziet de kunstenaar dit holle wasmodel van een hoofdtrichter,

ALERIE DE POOK

'N KLADDE BETER

deldenerstraat 77
hengelo
tel. 19759

**frituur
welnee.
cultuur**

Makelaarskantoor
ROTTINK N.V.

Deldenerstraat 36-38, Telefoon 13041, Hengelo (O.)
VASTE GOEDEREN ♦ ASSURANTIËN ♦ HYPOTHEKEN

H. J. Krakers
AANNEMERSBEDRIJF

Tel. Hengelo 12964
Nieuwbouw, Onderhoud- en Betonwerken

COOP.

RAIFFEISENBANK

Parallelweg L.S. Hengelo Tel. 10061
Bijkantoren: Oldenz.str. 158, Beukweg 81 en Oelerweg 28.

VERSTEEG's veerve

veur hoese en earve
Sloetsweg 382
Hengelo (O.) — Tel. 12207

Autospuitinrichting
BEVELSBORG

Ingericht met moderne AUTOSPUIT, en MOFFELCABINE
BINNENHAVEN 68 TEL. 14432

SPAR

VOLKSWAGEN

Onderhoud · Service · Verkoop

AUTO-BEDRIJF **HUISKES BV**
Deldenerstr. 134 Hengelo

VERLICHTING

v. Merksteijn
Burg. Jansenplein 35 Tel. 18556

Voor elke reportage

Tuindorpstraat 25 · Telefoon 14394

PRINS - HENGELO

BLOEMSIERKUNST

K. Hunia & Zn.

Tuindorpstraat 38, Tel. 12751

HOTEL HAARHUIS
ZENDEREN

IN 'T HERTE VAN TWENTE

ontluchtingskanalen en kernspijkers, waarna hij het geheel inkapseld in vuurvast materiaal. Het wasmodel heeft nu behalve een stevige, vuurbestendige mantel ook een vuurvaste kern, die de holte opvult. De zaak wordt in een stookoven geplaatst, waarin een constante temperatuur van 800 graden Celsius heerst. Het wasmodel brandt volledig weg en wat overblijft is de gietvorm, voorzien van een kern, op de plaats gehouden door de kernspijkers. Het grote moment is aangebroken.

De gietvorm wordt 'gekeerd en geborgd', dat wil zeggen: met de hoofdtrechter naar boven in een ton of teil geplaatst (grote vormen gaan altijd in de grond), waarna de gietvorm wordt aangestampt met droog zand om de grote druk te kunnen weerstaan. Op de foto hiernaast wordt dit werk verricht door Antoinette Ruiter (28), assistent-beeldhouster, die haar opleiding genoot bij Jan Kip, en door Beernd Seiger (30), van jongs af een trouwe vazal van de kunstenaar. Intussen staat Jan Kip zelf bij de smeltoven, waarin brons wordt verhit tot een temperatuur van 1000 graden Celsius.

Klaar!, roept Jan.

Iedereen gaat opzij. Een spetter brons brandt lelijk in.

Een grote schep wordt in de kroes gestoken. En even later vult Jan Kip de trechtermond van de gietvorm met rood gloeiend metaal, dat temidden van een hevige rookontwikkeling zijn weg zoekt. Enkele toeschouwers beginnen benauwd te hoesten. Ze hebben in de ongezonde dampen gestaan. Maar mevrouw Kip staat al klaar met grote glazen melk, die gretig aftrek vinden. Zij kent alle zijden van het beroep van haar man en is altijd op het juiste moment aanwezig om haar goede diensten aan te bieden. De geirriteerde kelen herstellen zich spoedig. En de toeschouwers wachten popelend van ongeduld op 't moment, waarop het brons is afgekoeld en de vuurvaste mantel kan worden weggeslagen. Na een uurtje is het dan zover. En uit een vormloze klomp steen komt stukje bij beetje een goudglanzend kunstwerk te voorschijn, de bekroning van vele dagen zwoegen en de vrucht van begenadigd kunstenaarschap.

Alvorens het brons wordt afgeleverd, krijgt het een grondige schoonmaakbeurt. Ontluchtingen aangietingen en bramen worden verwijderd; in vaktermen spreekt men van 'ciseleren'. Dan wordt de definitieve kleur aangebracht: goudgeel, groen, grijs of zwart, naar wens van de opdrachtgever. Tenslotte wordt het brons geprepareerd met verdunde was en uitgepoetst. Het kunstwerk — in dit geval 'n bronzen draaimolen — is klaar voor aflevering aan de cliënt.

Op 5 september j.l. vond de aanbidding plaats aan de gemeente Wijhe in aanwezigheid van burgemeester J. W. C. Tellegen en de gemeentesecretaris, familieleden, genodigden en belangstellenden. Staande op de vloer van de draaimolen, die als vanouds was opge-

bouwd op het kerkplein aldaar, wees de burgemeester in zijn feestrede op de 100-jarige band tussen de gemeente Wijhe en de familie Gigengack uit Hengelo. Vaders, grootvaders en zelfs overgrootvaders hebben met hun kinderen in deze draaimolen heel wat plezier beleefd. De burgemeester citeerde daarbij 't Twentse liedje:

*Biej Giekengack in de mölle,
dat kost nich völle;
daor gao'j met kop en konte,
wa dreemaal in de ronöte.*

De burgemeester herinnerde er aan, dat vroeger de mogelijkheden van vermaak veel kleiner waren dan tegenwoordig. De Wijhenaren plachten in vroeger jaren te sparen voor de jaarlijkse kermis.

Het is nog nooit in ons land voorgekomen dat een kermisbedrijf gedurende honderd achtereenvolgende jaren (de oorlogsjaren 1940-45 niet meegerekend) ieder jaar weer op de kermis in één en dezelfde plaats komt. Een voorrecht, waarover Wijhe zich verheugt, aldus de burgemeester, die tot slot de hoop uitsprak, dat Gigengack met zijn draaimolen nog menig rondje in het dorp aan de IJssel mag draaien.

Een tinnen wandbord met inscriptie vertolkte de waardering van de gemeente Wijhe voor vele jaren goede samenwerking. De bronzen draaimolen was het blijk van waardering voor vele jaren genoten vertrouwen.

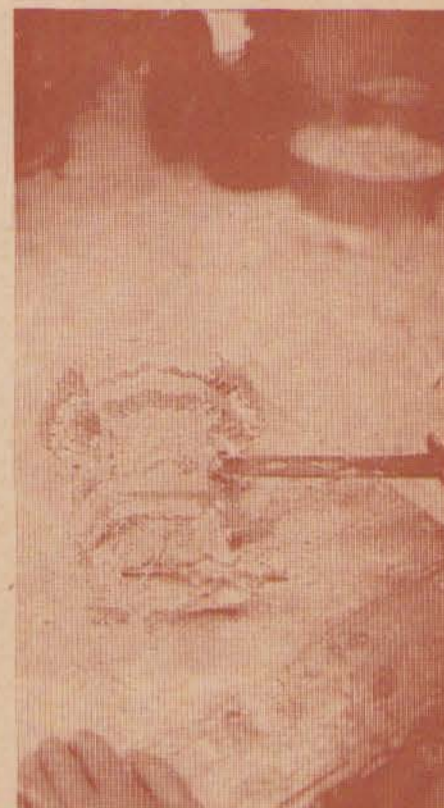
Terug naar beeldhouwer en bronsgieter Jan Kip, die zegt: „Ik heb met plezeer an dizze draeimöll' werkt, umdat ik daor as kind zölf vaak in heb roonddraeid. Ook wa zonder te betalen.”

Dat hij vroeger een ondeugende bengel was, weten we echter al.

Een andere zaak is, dat Jan Kip Oldenzaal momenteel een verdriete stad vindt, zowel voor creatieve mensen alsook voor iedereen, die Oud-Oldenzaal heeft gekend. Er wordt gesloopt en gesaneerd bij het leven. Ruim vijftientig jaar lang werkt Jan Kip in de Plechelmusstad, maar uit het stadsverfraaiingsfonds, dat werkt met rijks-geld, heeft hij — evenals zijn landelijk bekende collega en plaatsgenoot Jan Schoemaker, kunstschilder/glazenier — nog nooit een cent gezien. Het is de afdeling openbare werken in Oldenzaal, die zich opwerpt als uitvoerend kunstorgaan en met het geld, dat de Oldenzaalse kunstenaars rechtmatig toekomt, bloembakken plaatst, bulten aanlegt en kuilen graaft, muurtjes optrekt en andere versieringen aanbrengt in de stad zonder dat de plaatselijke kunstenaars daarbij betrokken zijn.

Jan Kip vertelt ons dit tussen neus en lippen door. Hij wil niet de profeet uithangen. Een profeet in eigen vaderstad wordt immers niet geëerd.

Een Twentse samenleving zonder kunstenaars zou een arme samenleving zijn. Laten we er derhalve op toezien, dat ook de scheppende krachten onder ons in deze streek een klimaat vinden om in te kunnen leven en werken.

TP
WEGWIJZER

hengelo

HET SPEELGOEDPALEIS
Teutelink
Enschedesestr. 22, Hengelo

BEHANG EN VERF
Fa. Wed. J. Walhof
Dorpsmatenstraat Hengelo

MORSINK
SOLASPECIALZAAK
Weemenstr. 6, Tel. 17832 Hengelo

• MEUBELEN
• TAPIJTEN
• BEDDEN
PETRI voor de moderne
woninginrichting
MARKTSTR. 15

H. ter Braak
T.L.-VERLICHTING
40 & 20 watt compl. met lamp [15.75]
Borneastraat 24 Tel. 16137

Voor al uw
elektrische installaties
op elk gebied
**N.V. Electro
Techn. Bureau**
v/h Sterckel
KOEKOEKSWEG 49, HENGELO

Automobilbedrijf
**Van Laar
en
Feijten b.v.**
Enschedesestr. 127 - Tel. 22966 - Hengelo
DAF

Hannink
Timmerfabriek NV
Hengelo (O.) — Tel. 13701
Levering van:
kozijnen, ramen, deuren, trappen
enz. voor utiliteits- en woningbouw

SINDS 1845:
Van Wezel
Transport — Montage
Kraanverhuur
Tel. Hengelo 19541
Tel. Amersfoort 11333
„Wiej veurt van allens“

enschede

VERSCHEENEN:
Johanna „Zunnebloome“
v. Buren [2e druk / 8.90]
G. Odink
„Daor veul'n ik mie allene“
gedichten in de streektaal (8.90)
Bij de boekhandel en bij
uitg. WITKAM enschede
de klomp 22 - tel. 12773

Fijnhout- en Triplexhandel
Fa. W. LANGE
Spelbergsweg 37, Tel. 4558
levert: Fijnhout, Triplex, Hard- en
zachtbeerd, Vlas- en spaanplaat enz.

Motor defect?
naar **JULO**
direct!!!
Pyrmonstraat 15 - 19
ENSCHÉDE

A.v.d. Leest Radio
Enschede Televisie
Radio onderdelen - Electrotechnische artikelen
Erkend reparateur en installateur
OLDENZAALSESTRAAT 39 — TEL. 10688

voor heren- kleding | het beste bij **Besters**

Machinefabriek
ARENS & Zn
tandwielen
Perikweg 52

FOTO **GOGO** FILM
Van Loenshof 10 Tel. 15271
Filiaal: Oltiemolensingel 37 Tel. 16118

N.V. Aanneming-Mij. v/h.
H. W. TE PAS
Enschede
Burgerlijke en Utiliteitsbouw
Gewapend Betonbouw
Grond- Water- en Wegenbouw

oldenzaal

Antoon Hutten
VOOR DE LOOP
EN DE SLOOP
Van Opel, Ford en VW
alle onderdelen
Denekamperstr. 9, Tel. 2863
Sloperij Ootmarsumsestraat

GENTLEROY
VOOR
VRIJETIJD-
KLEDING
KONINKLIJKE TEXTIELFABRIEKEN
GEBR. VAN HEEK N.V. ENSCHÉDE.

LIJNDIENSTEN
Oldenzaal - Denekamp - Grens - Nordhorn
MODERNE TOURINGCARS
Uitgebreid reizenprogramma

**Natuursteenbedrijf
L. Onclin BV**
Schuttersveldstr. 10, Tel. 05410/4743, Oldenzaal
Specialiteit in Openhaarden, Hallen,
Vensterbanken, Grafwerken etcetera.

WAYER
woninginrichting
de zaak met meer
dan 150 toonkamers

voor keukens
Oldenzaalse Bouwmaterialen-
handel B.V.

VéGé
voor U levensmiddelen
guller met zegels.. guller met guldens
Op VéGé-artikelen steeds
10 0/0 kort. in geldzegels

Aannemer van kabel-, gas- en waterleidingwerken
Tevens montage en lassen van kabels en leidingen
SIERS'
BUIZEN- EN KABELLEGEDRIJF N.V.
OLDENZAAL

Voor een deskundig uitgewerkte
C.V.-installatie
E. HEIDEMANN & Zn
Bolerstraat 13-15, tel. 2077
Eekboerstr. 71, tel. 2708; b.g.g. 2349
OLDENZAAL

almelo
HOTEL-CAFÉ-RESTAURANT
de Mooie Vrouw
(TEVENS BENZINE-STATION)
Een van de oudste zaken in Twente
OOTMARSUMSESTRAAT 455 — ALMELO

ERRES TELEVISIE PHILIPS
Ben Lansink Oldenzaal
Grotestr. 20 Tel. 2981

In vroeger dage daansen de leu op
de dell 'n veertoer. Weer vól later
'n zeuvenspoonk. Rechtervoortfoxtrot,
wals en cha cha cha in niejmoodse
daansscholen:
Wim POLMAN
Ootmarsumsestraat 26 — Tel. 4880

DIVERSE PLAATSEN

COOP ZUIVELFABRIEK
**De Eendracht
ROSSUM**
Het beste adres voor alle zuivelprodukten

Olympia
Tel- en Schrijfmachines
G. H. v. d. VEEN
Grotestr. 104 Tel. 12666

**Speciale
reparatie-afdeling
Antieke Uurwerken.**
TH. BUDDE
JUWELIER-ANTIQUAIR
OOTMARSUM
Marktstr. 10 — Tel. 05419/261

■ VEEVOEDER
■ KUNSTMEST EN
■ LANDBOUW-
[BENODIGDHEDEN
in de beste kwaliteiten !!!
Door grote omzet lage prijzen bij
**A.B.T.B.
ALMELO**

C.L.V. LANDBOUWERSBELANG
Haaksbergen
C.L.O.-mengvoeders
Ruwvoeders
Brandstoffen

**Bondsspaarbank
Nutsspaarbank**
voor al uw BANKZAKEN
Kantoren te Almelo, Wierden,
Vriezenveen, Rijssen, Nijverdal en
Borne

Elke gemotoriseerde weggebruiker tankt
bij voorkeur vloeibare brandstof bij
„Total-Bornerbroek“
omdat hij dan
▶ zuinig en voordelig rijdt
▶ met soepel lopende motor
▶ die het volle vermogen behoudt

Rabobank
MARKELO
de bank waar U 't beste zit

„de kop'ren smorre“
Twents ethoes in Maarkel
aan de grote weg van Hengel naar Deamter
[Twentse specialiteiten]